

УДК 338.2
JEL Classification J 280

Пуцентейло Петро

д.е.н., професор, професор кафедри обліку
та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна
E-mail: naukatneu@gmail.com

Гуменюк Олена

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку
та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна
E-mail: olena.humeniuk@tneu.edu.ua

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація

Актуальність. Економічна безпека підприємства є важливим чинником підвищення його результативності та рівня конкурентоспроможності, одним з ключових складових успішної господарської діяльності. Ігнорування цієї проблеми дуже часто викликає негативні наслідки, що призводять до зменшення прибутковості підприємств.

Методи. Для досягнення поставленої мети використано діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених в процесі аналізу сутності й економічного змісту категорії "економічна безпека підприємства".

Результати. У статті визначено зміст поняття "економічна безпека підприємства". Виділено пріоритетні напрямки в забезпеченні безпеки і принципи, на яких базується система забезпечення економічної безпеки підприємства. Запропоновано механізм формування економічної безпеки підприємства, заснований на різноманітних підходах та індикаторах для запобігання і нівелювання їх небезпечних проявів.

Перспективи. Процес успішного функціонування і економічного розвитку підприємств багато в чому залежить від вдосконалення їх діяльності в галузі забезпечення економічної безпеки. Комплексна система економічної безпеки підприємства повинна включати в себе взаємопов'язані елементи, що забезпечать безпеку підприємства при досягненні ним основних цілей підприємницької діяльності.

Ключові слова: економічна безпека, принципи, система забезпечення економічної безпеки, підприємства, небезпека, комплексний підхід.

Вступ.

Розвиток суспільства і забезпечення добробуту його членів істотно залежать від безпеки їх діяльності, від умов, при яких здійснюються заходи, що забезпечують цю безпеку. Найважливішою складовою частиною безпеки є економічна безпека, яка пов'язана з економічною ефективністю функціонування суб'єктів господарювання, з економічною незалежністю, стабільністю та безпекою суспільства в цілому. Безпека держави і суспільства в цілому, з одного боку, і їх економічна безпека, з іншого, тісно пов'язані один з одним. Економічна безпека підприємства може бути гарантована лише за умови вжиття заходів, що забезпечують його захист від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Нині проблема забезпечення економічної безпеки підприємства виходить на перший план, тому що від її вирішення залежить економічне зростання підприємства. Саме тому перед підприємствами виникає проблема створення системи забезпечення економічної безпеки, здатної сприяти зниженню рівня загроз діяльності підприємств від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання економічної безпеки підприємства активно досліджується багатьма вченими. Свій науковий доробок у розвиток теорії економічної безпеки внесли такі вчені: О. Барановський, І. Бланк, М. Білик, Т. Васильців, Л. Гнилицька, О. Грунін, М. Єрмошенко, С. Каламбет, Г. Козаченко, В. Крутов, О. Ляшенко, Б. Мізюк, Г. Мінаєв, В. Мунтіян, Є. Олейніков, І. Отенко, М. Фоміна, В. Франчук, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шликов, А. Штангрет та багато інших.

Науковці розкрили питання систематизації економічної безпеки підприємств, методичні основи формування підрозділів реалізації економічної безпеки на підприємствах, комплексні підходи до її оцінки тощо. Проте, незважаючи на дослідження категорії «економічна безпека підприємства», серед учених існують розбіжності щодо змісту цієї комплексної категорії, завдань і шляхів їх вирішення.

У сучасній літературі існує значна кількість визначень економічної безпеки підприємства, сформульовані принципи забезпечення економічної безпеки, але до спільної думки дослідники проблеми так і не прийшли. Кожен автор намагається висунути свою, найбільш точну версію трактування змісту категорії.

У науковій літературі знайшли відображення такі напрямки визначення економічної безпеки підприємства. Перше – визначення економічної безпеки виходячи із загроз (які артіої завжди існують і здатні вплинути на підприємство небажаним чином) функціонуванню підприємства і другий – як певний стан економічної системи без уточнення загроз.

Донедавна економічна безпека підприємства розглядалася в літературі в якості складової частини науки і практики економіки організації та управління підприємством, без застосування терміна «економічна безпека», а згодом вивчення економічної безпеки суб'єкта господарювання розмежувалося у двох напрямках:

- безпосередня економічна безпека підприємства в складі науки про економічну безпеку;
- антикризове управління підприємством і системами більш високого рівня, де економічна безпека, навіть якщо вона не вживається у вигляді особливого терміна, відіграє ключову роль.

Мета.

Питання економічної безпеки підприємства є актуальним тривалий час, протягом якого висунуто низку трактувань поняття «економічна безпека підприємства», але, разом з тим, як і раніше не відображені практичні способи її забезпечення. Можливо, що дана проблема пов'язана з відсутністю чіткого уявлення про те, що саме потрібно убезпечити, оскільки підприємство – це загальний об'єкт безпеки.

Тому, метою дослідження є розгляд теоретичних та організаційно-практичних аспектів формування ефективної системи економічної безпеки підприємства.

Методологія дослідження.

При дослідженні використовувались методи теоретичного і творчого осмислення вибраної тематики.

Результати.

Нині усе більшої актуальності набирають питання, пов'язані з визначенням і оцінкою рівня економічної безпеки підприємства та розробкою заходів щодо його підвищення. Це пов'язано з тим, що діяльність підприємства залежить від багатьох чинників і носить досить ймовірний характер.

Економічну безпеку підприємства можна охарактеризувати як якісну характеристику економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати сприятливі умови життєвого циклу підприємства, вона є найбільш важливою складовою потенціалу кожного підприємства. Так, М. В. Фоміна вважає, що економічна безпека підприємства стала розглядатися набагато ширше – як можливість забезпечення його стійкості в різноманітних, у тому числі й у несприятливих умовах, що

складаються в зовнішньому середовищі, поза залежністю від характеру його впливу на діяльність підприємства, масштабу і особливостей внутрішніх змін [1, с. 55].

При цьому, на думку О. А. Груніна, в сучасних умовах процес успішного функціонування і економічного розвитку підприємств багато в чому залежить від вдосконалення їх діяльності в галузі забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому [2, с. 16].

Окремі науковці переконані, що економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого – є елементом економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою [3, с. 101].

Т. Васильців вважає, що економічна безпека підприємства – це такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найефективніше використання ресурсів, інтелектуального і кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування. Відповідно головною метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування. Завданнями такої роботи є: досягнення мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання ресурсів, запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу [4, с. 18].

Під системою безпеки підприємства варто розуміти сукупність об'єктів, суб'єктів безпеки і механізму реалізації безпеки, об'єднаних спільною метою і завданнями щодо протидії загрозам та сприяння організації в реалізації інтересів на ринку [5, с. 231]. М. І. Камлик економічну безпеку суб'єкта підприємницької діяльності визначає таким станом розвитку господарюючого суб'єкта, котрий характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності [6, с. 39].

Окремі дослідники переконані, що формування системи економічної безпеки підприємства передбачає максимально ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства (сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів), створення адекватних організаційних структур, розробка відповідних механізмів і засобів реагування, що б забезпечувало стабільне функціонування підприємства на теперішньому етапі та стійкий розвиток у майбутньому [7, с. 18]. Тобто, на думку окремих авторів економічна безпека підприємства – це стан підприємства, що характеризується його здатністю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей при існуючих зовнішніх умовах і їх зміні в певних межах. Згідно цього визначення підприємство може безпечно функціонувати тільки «при існуючих зовнішніх умовах і їх зміні в певних межах». Невідомо, ким і як визначаються «певні межі зміни зовнішніх умов» і яка подальша доля підприємства, а також «здатність нормально функціонувати для досягнення своїх цілей» будь-якого підприємства [8, с. 21].

Інший дослідник зазначає, що економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику [2, с. 37-38]. Це визначення базується на поняттях загрози і небезпеки. Тут з'являються два важливі моменти: критерій «забезпечення безпеки» – досягнення цілей бізнесу і враховуються чинники зовнішніх умов – конкуренція, господарський ризик.

С. В. Каламбет і В. А. Воропай вважають, що економічна безпека розглядається як:

1. Стан розвитку підприємства, при якому забезпечується стійке економічне зростання,

---

ефективне задоволення суспільних потреб, висока якість управління, захист економічних інтересів суб'єкта господарювання.

2. Сукупність відносин, що забезпечують незалежність підприємства, стабільність економічного і фінансового розвитку, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення.

3. Сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які забезпечують конкурентоспроможність підприємства на ринку, що є гарантією від різного роду загроз і втрат.

4. Процес забезпечення стабільності функціонування та захищеності підприємства в поточному та перспективному періодах [9, с.133].

Отже, під економічною безпекою підприємства слід розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що формується керівництвом і колективом підприємства шляхом реалізації заходів правового, економічного, організаційного, інжинірингового та соціально-психологічного напрямків. Головним у визначенні економічної безпеки підприємства є те, що:

- стан захищеності має динамічний характер;
- внутрішні загрози є не менш небезпечні, ніж зовнішні;
- система економічної безпеки підприємства повинна взаємодіяти на правовій основі з державною системою забезпечення безпеки. При цьому економічна безпека підприємства визначається станом його економічних, матеріальних, інтелектуальних, організаційних, правових відносин і ресурсів, що детермінує конкурентоспроможність, ефективність всіх господарських процесів, науково-технічний і соціальний розвиток, фінансово-комерційний успіх.

Забезпечення економічної безпеки – це підтримка такого стану підприємства, при якому забезпечуються захист інтересів підприємства в цілому, а також власників, керівництва, працівників підприємства, зберігається стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, підтримується здатність до розвитку підприємства, здійснюється прогресивний розвиток компетенцій працівників і користання ресурсів підприємства. Система економічної безпеки підприємства є сукупністю елементів, що захищають багаторівневу піраміду об'єктів економічної безпеки, фундаментом якої є матеріально-технічна база, персонал підприємства і ресурсне забезпечення.

Поняття економічної безпеки підприємства протягом часу змінювалося, що безпосередньо пов'язано з розвитком економічної думки і особливостями функціонування підприємств. Спочатку економічна безпека підприємства розглядалася як створення умов для збереження комерційної таємниці, приховування внутрішньої інформації підприємства від третіх осіб, перш за все, конкурентів. Пізніше підприємства відчули досить помітний вплив зовнішнього середовища на свою фінансово-господарську діяльність, що стало передумовою для поняття економічної безпеки підприємства як здатності протистояти несприятливому впливу зовнішнього середовища, котре в умовах ринкової економіки постійно змінюється. В даному випадку є очевидним більш широке трактування досліджуваного поняття – можливість забезпечення його стійкості в різноманітних, в тому числі і в несприятливих умовах, що утворюються в зовнішньому середовищі незалежно від міри їх впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства, масштабу і характеру внутрішніх змін. Економічна безпека підприємства надалі стала визначатися не тільки як захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, але також як здатність швидко усувати різні загрози і / або пристосовуватися до існуючих умов.

Аналізуючи розглянуті нами підходи до визначення економічної безпеки підприємства, важливо відзначити основні критерії даного поняття:

- економічна безпека підприємства є певним його станом, котрий характеризується: ефективним використанням ресурсів, стабільним функціонуванням, запобіганням загроз як зовнішнього, так і внутрішнього середовища і виконанням стратегічних цілей і завдань;

- наявність конкурентних переваг, обумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням;

– основою для забезпечення економічної безпеки підприємства слугує обліково-інформаційна система;

– стан захищеності його життєво важливих інтересів у фінансово-економічній, виробничо-господарській, технологічній сферах від різного роду загроз, в першу чергу, соціально-економічного плану, котрий настає завдяки застосуванню керівництвом і персоналом системи заходів правового, організаційного, соціально-економічного та інженерно-технічного характеру;

– інструментами забезпечення на підприємстві стану економічної безпеки є ефективний облік, аналіз і контроль інформаційно-аналітичної системи;

– стан підприємства, при якому забезпечується стабільність його функціонування, фінансова рівновага і регулярне отримання прибутку, можливість виконання поставлених цілей і завдань, здатність до подальшого розвитку і вдосконалення.

Отже, економічна безпека підприємства передбачає стійкий безперервний розвиток, що досягається за допомогою використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, при яких гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку та запобігання внутрішнім загрозам.

Таким чином, економічна безпека підприємства – це стан підприємства для найбільш ефективного використання наявних ресурсів, запобігання загрозам і стабілізації функціонування підприємства з метою забезпечення його стабільного розвитку протягом певного періоду часу, що дає змогу уникнути різних загроз, досягти основних стратегічних цілей і завдань. При цьому всі життєво важливі компоненти структури і діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін, а сам об'єкт найбільш раціонально ефективно використовує свої ресурси для ефективного виробництва, а також запобігання і захисту від небезпек, загроз та інших непередбачених обставин для досягнення основних цілей і завдань в умовах конкуренції.

Основними завданнями економічної безпеки є: забезпечення економічної ефективності підприємства, обмеження зростання витрат і зростання кадрового потенціалу, формування ефективної структури фінансового планування і підвищення інвестиційної привабливості, нарощування обсягів реалізації продукції підприємства. Ці завдання визначають стратегію економічної безпеки як формування і обґрунтування стратегічних пріоритетів, засобів і механізмів вирішення проблем.

Економічна безпека підприємства ґрунтується на системному, ситуаційному, функціональному і процесному підходах до управління організацією.

Системний підхід передбачає ставлення до економічної безпеки підприємства як до його стану, що визначається впливом зовнішнього середовища. При цьому, економічна безпека підприємства розглядається як найбільш ефективне використання всіх наявних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і його сталий розвиток в майбутньому.

Функціональний підхід щодо економічної безпеки підприємства здійснює прояв в тому, що забезпечення економічної безпеки відбувається в усіх функціональних підрозділах підприємства, які суттєво відрізняються один від одного за своїм змістом.

При ситуаційному підході економічна безпека підприємства розглядається як поняття, що безпосередньо пов'язане з умовами діяльності господарюючого суб'єкта, а забезпечення безпеки підприємства виступає як процес створення сприятливих умов його діяльності, при яких дотримуються інтереси суб'єкта і досягаються поставлені завдання.

При процесному підході економічна безпека забезпечується за допомогою раціональної організації, управління і вдосконалення фінансово-господарських процесів, що відбуваються на підприємстві.

Переконані, що найбільш раціональним підходом до функціонування економічної безпеки підприємства є процесний підхід. Це пов'язано з тим, що в основі будь-якого підприємства лежать

процеси фінансово-господарської діяльності, правильна організація і вдосконалення яких дає підприємству вагомий конкурентний переваги. Тому, економічна безпека підприємства виступає певним наслідком, результатом скоординованих процесів. Самі процеси фінансово-господарської діяльності, при цьому, є сукупністю різних видів діяльності підприємства, в рамках якої на початку процесу («на вході») використовується кілька видів ресурсів, а в результаті процесу («на виході») створюється продукт, що є цінністю для споживача.

Основними проблемами економічної безпеки підприємства, які вимагають невідкладного вирішення, є:

- відсутність визначеності у виборі складових економічної безпеки підприємства;
- наявність значних труднощів формалізованого опису динамічних властивостей підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки у взаємозв'язку з діями дестабілізуючих чинників;
- труднощі з визначенням складу оціночних критеріїв складових економічної безпеки;
- відсутність загальноновизначених вітчизняних методик оцінки рівня складових економічної безпеки підприємства, оскільки підходи, які отримали визнання в зарубіжній практиці, не завжди можна застосувати в умовах сьогоденних реалій.

Для забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання, необхідно керуватися такими принципами:

- своєчасність – складання прогнозу загроз в рамках економічної безпеки навколишнього середовища підприємства, починаючи з початкового етапу побудови даної системи;
- комплексність – цей принцип має на увазі безпеку персоналу, ресурсів підприємства від загроз за допомогою законів і методів, які не суперечать законодавству;
- активність – виконання ефективного захисту підприємства і активний моніторинг за конкурентами;
- безперервність – постійний контроль над недобросовісними конкурентами і постійне вдосконалення системи, що дозволить їй безперервно функціонувати;
- економічна доцільність – необхідно порівнювати витрати від настання небезпеки і витрати на забезпечення системи безпеки;
- законність – система економічної безпеки не повинна суперечити законодавству України;
- спеціалізація – необхідно залучати спеціалізовані організації, які зможуть розробити систему безпеки найбільш сприятливу для даного підприємства;
- взаємодія і координація – усі служби на підприємстві повинні чітко взаємодіяти для забезпечення оптимального функціонування підприємства в цілому;
- вдосконалення – постійний моніторинг за появою нових механізмів, методів захисту підприємства з метою оптимізації діяльності служби безпеки;
- централізація управління – служба безпеки повинна функціонувати як самостійний структурний підрозділ.

Завдання забезпечення економічної безпеки підприємства як самоорганізованої системи полягає в обчисленні точки біфуркації, тобто точки переходу із стабільного стану в нестабільний. Одним з методів попередження нестабільності системи служить стратегічне планування, яке запобігає хаотичності впливу внутрішніх чинників, дає змогу перетворити негативний вплив сукупності чинників в систему позитивної взаємодії упорядкованих факторів внутрішнього середовища підприємства. Керуючи чинниками економічної безпеки через стратегічне планування і систему індикаторів, підприємство підвищує ймовірність стійкого зростання і процвітання.

Забезпечення економічної безпеки підприємства – це процес виконання набору заходів, спрямованих на запобігання можливим загрозам у господарській діяльності та досягнення максимального рівня економічної безпеки підприємства.

Першим етапом забезпечення економічної безпеки підприємства є стратегічне планування і прогнозування. На даному етапі відбувається розробка стратегічного плану забезпечення

економічної безпеки підприємства, котрий передбачає якісні параметри використання внутрішніх ресурсів підприємства у поєднанні з його організаційно-функціональною структурою, а також кількісні орієнтири забезпечення економічної безпеки підприємства.

Після розробки стратегічного плану забезпечення економічної безпеки підприємства проводиться оперативна оцінка рівня забезпечення і поточне планування економічної безпеки підприємства. Оперативна оцінка рівня забезпечення економічної безпеки підприємства проводиться на основі аналізу ефективності заходів щодо запобігання загрозам і розрахунку функціональних і сукупних критеріїв економічної безпеки підприємства.

Поточне планування економічної безпеки підприємства здійснюється на основі розробки декількох альтернативних сценаріїв розвитку ситуації і розрахунку значень сукупного критерію економічної безпеки підприємства по кожному з них. На підставі кращого варіанту формуються оперативні рекомендації з поточного планування діяльності підприємства. На основі оперативної оцінки рівня забезпечення економічної безпеки підприємства і вироблених рекомендацій здійснюється оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства, після чого проводиться практична реалізація розроблених планів.

Структурні елементи економічної безпеки підприємства виглядають так: захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будівель і споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезень вантажів і осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей і переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота; соціально-психологічна, попереджувально-профілактична робота серед персоналу і його навчання з питань економічної безпеки; експертна перевірка механізму системи безпеки. З вище перерахованого стає очевидним, що всі складові економічної безпеки глибоко пов'язані з процесом виробництва і мають на нього величезний вплив.

Виходячи з вищевикладеного, доцільно розглядати економічну безпеку як здатність підприємства успішно функціонувати і найбільш ефективно використовувати наявні ресурси для виконання поточних і стратегічних завдань з метою стабільного розвитку і запобігання як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Тобто, рівень безпеки підприємства залежить від його фінансового стану, що характеризується певною структурою засобів і характером джерел їх формування. Таким чином, для експрес-визначення рівня економічної безпеки можна використовувати такі фінансові показники:

- співвідношення позикового і власного капіталу (коефіцієнт фінансового важеля);
- співвідношення позикового капіталу і активів підприємства (коефіцієнт фінансової залежності);

- рентабельність основної діяльності;
- прибутковість активів.

Для більш повної побудови системи кількісних і якісних показників економічної безпеки підприємства можна запропонувати наступні основні групи індикаторів:

а) індикатори виробництва:

- динаміка виробництва;
- реальний рівень завантаження виробничих потужностей;
- темп оновлення основного капіталу;
- стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу);

- оцінка конкурентоспроможності продукції;
- вікова структура і технічний ресурс машин і обладнання.

б) фінансові індикатори:

- обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг передбачуваних продажів);

- фактичний і необхідний обсяг інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу);
- рівень інноваційної активності;
- рівень рентабельності виробництва;
- фондовіддача виробництва;
- прострочена заборгованість (дебіторська і кредиторська);
- частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва.

в) соціальні індикатори:

- рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по галузі;
- рівень заборгованості по зарплаті;
- втрати робочого часу;
- структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

Окрім вищеназваних індикаторів, економічна безпека підприємства характеризується також іншими показниками, зокрема – рівень економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства – це оцінка стану використання наявних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства. Рівень економічної безпеки підприємства базується на тому, наскільки ефективно службам підприємства вдається запобігати загрозі та усувати збитки від настання негативних впливів.

Залежно від суб'єктної обумовленості негативних впливів на економічну безпеку підприємства може застосовуватися наступна їх градація: об'єктивні негативні впливи – такі негативні впливи, які виникають без участі підприємства або службовців; суб'єктивні негативні впливи – негативні впливи, що виникли як наслідок неефективної роботи підприємства в цілому або його працівників [10, с. 12].

Науковці зазначають, що при ефективному використанні ресурсів та наявності здатності підприємства до постійного розвитку можна стверджувати про досягнення високого рівня економічної безпеки. Середній рівень економічної безпеки характеризується досягненням підприємством фінансово-економічної стійкості та формуванням здатності до адаптації. Низький рівень економічної безпеки визначається при виявленні стабільності та безперервності виробничої діяльності на підприємстві та при здатності лише протистояти загрозам [11, с. 19].

На основі отриманої інформації розробляється концепція економічної безпеки підприємства. Це офіційно затверджений документ, що включає в себе наступні аспекти:

- опис проблемної ситуації в області безпеки підприємства;
- визначення цільової функції забезпечення безпеки;
- побудова системи економічної безпеки підприємства;
- розробка методології оцінки стану економічної безпеки підприємства;
- розрахунок кошторису заходів необхідних для забезпечення безпеки;
- планування дій;
- аналіз ефективності впровадження концепції безпеки.

Механізм моніторингу загроз економічній безпеці підприємства передбачає виявлення небезпек і загроз, аналіз і прогноз результатів їх реалізації. В умовах сучасної ринкової економіки в Україні об'єктивно виникла потреба в нових підходах до збору, обробки, аналізу економічної інформації про швидко мінливі в часі складні об'єкти дослідження. Характеристика основних схем сучасного ділового моніторингу полягає у наступному:

- оперативна діагностика партнера по бізнесу для отримання інформації, що дає змогу мінімізувати ризик фінансових та інших втрат при взаємодії з партнером;
- аналіз господарських договорів партнера з метою отримання інформації про ділову надійність і професіоналізм партнера;
- аналіз рекламної політики партнера дасть змогу ідентифікувати майбутні загрози в конкурентній боротьбі на ринку;

- оцінка організаційної складової функціонування фірми;
- аналіз фінансового стану партнера.

Отже, механізм моніторингу забезпечення економічної безпеки підприємства сприяє виробленню основних напрямків антикризового регулювання діяльності підприємства, що дає змогу виявити потенціал підприємства, сприяти його оздоровленню, мінімізуючи витрати і ризики. Основні вимоги до стратегій мобілізації внутрішніх резервів підприємств полягають в тому, що вони повинні сприяти переходу від емоційної форми управління (прийняття управлінських рішень як реакція на поточні проблеми) до управління на основі аналізу та прогнозу. Ці заходи сприяють забезпеченню ефективного розподілу і використання ресурсів і на цій основі досягнення стійкого становища на ринку.

Висновки і перспективи.

Економічна безпека підприємства – це такий стан підприємства, котрий: дає змогу забезпечити фінансову рівновагу, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді; задовольняє потреби підприємства в усіх видах ресурсів для сталого розширеного відтворення підприємства; забезпечує достатню фінансову незалежність підприємства; здатен протистояти небезпеці і загрозам, які прагнуть завдати шкоди підприємству, примусово ліквідувати підприємство; забезпечує достатню гнучкість при прийнятті управлінських рішень; забезпечує захищеність інтересів власників підприємства та інших зацікавлених сторін.

Рівень економічної безпеки підприємства є найважливішим показником економічної безпеки організації, під яким розуміється оцінка стану використання внутрішньоорганізаційних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства. Для досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство має здійснювати діяльність із забезпечення максимальної безпеки основних елементів своєї роботи.

Незважаючи на те, що сучасна система функціонування економічної безпеки підприємства створює основу для комплексного і системного впровадження нових інструментів і методів, навряд чи всі прийняті нові методи повністю замінять традиційні. Внаслідок цього, майбутня система інструментів і методів включатиме традиційні і нові, що сприятиме виникненню різних комбінацій системи інструментів і методів забезпечення економічної безпеки підприємства в майбутньому. Все це передбачає використання моделі стратегічного планування, в складі котрої буде формуватися економіко-фінансова стратегія, що передбачатиме синергетичний варіант розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Фомина М. В. Проблемы экономично безопасного развития предприятия: теория и практика. Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
2. Грунин О. А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 160 с.
3. Дерій Ж. В. Базилевич В. М. Напрями підвищення економічної безпеки підприємств АПК. Сучасні технології управління на підприємстві: колективна монографія ; під заг. ред. К. Ф. Ковальчука. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. С. 96-109.
4. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. Львів: Вид-во «Арал», 2008. 386 с.
5. Франчук В. І., Герасименко Л. В., Гончарова В. О. та ін. Економічна безпека : навчальний посібник ; за ред. В. І. Франчука. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 348 с.
6. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посібник. Київ: Атіка, 2005. 432 с.
7. Філіппова С. В., Дашковський О. С. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2 (3). С. 17-21. URL: <http://www.economics.opu.ua/n3.html> (дата звернення 13.02.2017).
8. Гапоненко В. Ф., Беспалько А. А., Власков А. С. Экономическая безопасность предприятия. Подходы и принципы. Москва : Издательство «Ось- 89», 2007. 208 с.

9. Каламбет С. В., Воропай В. А. Теоретичні підходи щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства залізничного транспорту. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 6. С. 130-136.

10. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия. Организационно- управленческие и правовые аспекты деятельности. Москва: Мир безопасности, 2012. 124 с.

11. Отенко І. П. Іващенко Г. А., Воронков Д. К. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. Харків : ХНЕУ, 2012. 252 с.

Статтю отримано: 30.03.2017 / Рецензування 17.04.2017 / Прийнято до друку: 28.04.2017

Petro Putsenteilo

Dr. Sc. (Econ.), Professor, Department of accounting, economical
and legal maintenance of agroindustrial business
Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

E-mail: naukatneu@gmail.com

Olena Humeniuk

Ph.D. (in Economics), Associate Professor, Department of accounting, economical
and legal maintenance of agroindustrial business
Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

E-mail: olena.humeniuk@tneu.edu.ua

MAIN ASPECTS OF FORMATION OF EFFICIENT SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY AT THE ENTERPRISE

Abstract

Introduction. *Economic security of the enterprise is an important factor in improving its efficiency and level of competitiveness, one of the key components of successful economic activity. Ignoring this problem is very often causes the negative effects that lead to a decrease in profits of the enterprises.*

Methods. *The dialectical method of cognition action of economic laws, a systematic approach to the study of economic phenomena, as well as a monographic, abstract and logical method and method of abstraction have been used to achieve this goal. The theoretical developments of domestic and foreign scientists in the process of analysis of the essence and economic content of the category "economic security of the enterprise" served the methodological basis of the research.*

Results. *The content of the concept of "economic security of the enterprise" is determined in the article. It is highlighted the priority directions in providing security and the principles. The system of ensuring economic safety of the enterprises is based on these principles. The mechanism of formation of economic safety of the enterprise, based on various approaches and indicators for prevention and leveling of their dangerous manifestations is proposed.*

Discussion. *The process of successful operation and economic development of enterprises largely depends on improving their activities in the field of economic security. The complex system of economic security of the enterprise should include interconnected elements that will ensure the security of the enterprise in achieving its main objectives of entrepreneurial activity.*

Keywords: *economic security, principles, system of economic security, enterprises, danger, complex approach.*

References

1. Fomina, M. V. (2005). *Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka* [Problems of economically safe development of enterprises: theory and practice]. Donetsk, Ukraine : DonDUET.

2. Grunin, O.A., & Grunin, S.O. (2002). *Ekonomicheskaya bezopasnost' organizatsii* [Economic security of the organization]. St. Petersburg, Russia : Piter.

3. Derii, Zh.V., & Bazylevych, V.M. (2013). Areas of increase of economic safety of enterprises of agrarian and industrial complex. In K.F. Kovalchuka (Ed.), *Suchasni tekhnologii upravlinnia na pidpriemstvi: kolektyvna monohrafiia* [Modern technologies of management at the enterprise: a collective monograph] (pp. 96-109). Donetsk, Ukraine : LANDON-XXI.

4. Vasylytsiv, T.H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm*

---

zmitsnennia [Economic Security of Ukrainian Entrepreneurship: Strategy and Mechanism of Strengthening]. Lviv, Ukraine : View of "Aral".

5. Franchuk, V.I., Herasymenko, L.V., & Honcharova, V.O. (2010). *Ekonomichna bezpeka* [Economic security]. Lviv, Ukraine : LvDUVS.

6. Kamlyk, M. I. (2005). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt* [Economic security of entrepreneurial activity. Economic and legal aspect]. Kyiv, Ukraine: Atika.

7. Filyppova, S. V. & Dashkovskiy, O. S. (2012). Systema formuvannia i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The system of formation and provision of economic security of the enterprise]. *Economy: realities of time*, 2 (3), 17-21. Retrieved from <http://www.economics.opu.ua/n3.html>.

8. Gaponenko, V.F., Bespal'ko, A.A., & Vlaskov, A.S. (2007). *Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya : Podkhody i printsipy* [Economic security of the enterprise: Approaches and principles]. Moscow, Russia : Os-89 Publishing House.

9. Kalambet, S. V., & Voropai, V.A. (2012). Teoretychni pidkhody shchodo vyznachennia sutnosti ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva zaliznychnoho transportu [Theoretical approaches to determining the essence of economic security of the railway transport company]. *Scientific Bulletin: Finances, Banks, Investments*, 6, 130-136.

10. Mak-Mak, V.P. (2012). *Sluzhba bezopasnosti predpriyatiya. Organizatsionno- upravlencheskiye i pravovyye aspekty deyatel'nosti* [Security service enterprise. Organizational, managerial and legal aspects of activities]. Moscow, Russia : The World of Security.

11. Otenko, I.P., Ivashchenko, H.A., & Voronkov, D.K. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise]. Kharkiv, Ukraine : KhNEU.

Received: 03.30.2017 / Review 04.17.2017 / Accepted 04.28.2017

